

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

DÍTĚ JAKO SVĚDEK DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Zapletalová

Autor práce: Petra Maňurová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: III.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Petra Maňurová

**Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Zapletalové za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.**

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. <u>DĚTSTVÍ A POTŘEBY DÍTĚTE</u>	7
2. <u>DOMÁCÍ NÁSILÍ</u>	9
2.1 Definice domácího násilí	9
3. <u>DĚTI JAKO OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ</u>	11
3.1 Dopad domácího násilí na děti	13
3.2 Dopad domácího násilí na chování a psychiku dětí dle jejich věku.....	14
3.2.1 Perspektivy dětí vyrůstajících v rodinách, kde se odehrává domácí násilí	15
4. <u>INSTITUCIONÁLNÍ POMOC DĚTEM, KTERÉ JSOU SVĚDKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ</u>	17
4.1 Orgán sociálně právní ochrany dětí.....	17
4.1.1 Legislativní vymezení orgánu sociálně právní ochrany dětí	18
4.1.2 Role sociálního pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí při řešení situace dítěte v domácím násilí.....	19
5. <u>SOUČASNÁ SITUACE V PROBLEMATICE ŘEŠENÍ DOMÁCÍHO NÁSILÍ S OHLEDEM NA DĚTI V ČESKÉ REPUBLICE</u>	21
5.1 Projekt na pomoc obětem domácího násilí Psychosociálního centra Acorus	23
5.1.1 Specifické programy pro děti v Psychosociálním centru Acorus.....	26
6. <u>NOVÉ PŘÍSTUPY K ELIMINACI DOMÁCÍHO NÁSILÍ</u>	27
6.1 Rakouský Zákon na ochranu před násilím v rodině	27
ZÁVĚR.....	29
Seznam literatury.....	31
Seznam příloh.....	33
Abstrakt v českém jazyce	
Abstrakt v anglickém jazyce	

ÚVOD

Bakalářská práce nese název Dítě jako svědek domácího násilí.

Cílem mé práce je popsat, zmapovat a zpřehlednit problematiku dětí jako svědků domácího násilí. Touto problematikou se již dlouho zabývám. Pracovala jsem 9 let jako sociální pracovníce na oddělení sociálně právní ochrany dětí a nyní pracuji ve Fondu ohrožených dětí, kde se s problémem domácího násilí, mimo jiné, také často setkávám. Nabídla se mi tím možnost srovnání práce s dětmi z pohledu státní správy a neziskového sektoru.

Ve svých začátcích jsem se v roli sociální pracovníce často potýkala s nedostatečnými informacemi řešící problematiku domácího násilí. Zjistila jsem, že neexistuje žádná speciální metodika řešící tento problém. Je vydána celá řada materiálů, ale informace týkající se problematiky domácího násilí nejsou ucelené. Většinou se popisuje domácí násilí obecně, ale neexistuje komplexní zpracování problematiky řešící děti jako svědky domácího násilí. Shánění materiálů a literatury k mé práci bylo obtížné, převážně jsem čerpala z manuálů neziskových organizací (např. Acorus) a webových stránek na internetu. Pro sociální pracovníky je velmi obtížné situaci domácího násilí řešit, protože dosud nejsou systematicky vzdělávání v této problematice.

Ve své bakalářské práci chci proto zúročit své dosavadní zkušenosti ze své práce. Především proto jsem zacílila svou pozornost na děti, které jsou svědky domácího násilí, se zaměřením na možnosti pomoci státních i nestátních organizací.

Svou práci jsem rozdělila do šesti částí. V první části práce jsem se zabývala tématem potřeb dětí, dětstvím jako důležitým obdobím vývoje dítěte a rodinou, jakožto nejvýznamnějším prostředím, které zajišťuje primární socializaci dítěte. Ve druhé části jsem definovala domácí násilí. Dále jsem ve třetí části popisovala dopad domácího násilí na chování a psychiku dětí dle jejich věku a perspektivy dětí vyrůstajících v rodinách, kde se odehrává domácí násilí. Vzhledem ke své praxi jsem se v další čtvrté části zaměřila na institucionální pomoc dětem, které jsou svědky domácího násilí, a to na orgán sociálně právní ochrany dětí. Mimo jiné také na roli sociálního pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí při řešení situace dítěte v prostředí domácího násilí. Co by měl například sociální pracovník znát, jak problém řešit a také jak by měl komunikovat s dítětem. V páté části jsem zmapovala současnou situaci v problematice řešení domácího násilí s ohledem na děti

v České republice a představila projekt na pomoc obětem domácího násilí Psychosociálního centra Acorus. Jedná se o jeden z projektů v ČR, který má výborně propracovaný systém pomoci, včetně zaměření na děti. V poslední, šesté části, jsem se zabývala novými přístupy k eliminaci domácího násilí a zaměřila jsem se na Rakouský Zákon na ochranu před násilím v rodině. V souvislosti s nepříliš uspokojivým stavem legislativního uspořádání ohledně zajištění ochrany obětí domácího násilí a jejich dětí v naší zemi, se právě Rakouská právní úprava pro nás jeví jako inspirativní.

1. DĚTSTVÍ A POTŘEBY DÍTĚTE

Dětství je období vývoje dítěte, jeho příprava na dospělost. Jeho poznání z nejrůznějších aspektů ukazuje na složitost vývoje dítěte, závislost na bezprostředním okolí, rodině, i zákonitých procesech, kterými se v rámci socializace z této závislosti postupně vymaňuje, aby dosáhlo svého vlastního místa ve společnosti, svůj sociální status a roli v ní. K tomu však potřebuje, aby jeho potřeby a požadavky byly náležitě uspokojovány v pravé míře, času a prostoru a tak, aby byla jeho práva náležitě respektována.¹

Rodina je nejvýznamnějším prostředím, které zajišťuje primární socializaci dítěte, tj. uvádí je do společenství lidí. Socializační proces zahrnuje především tři vývojové aspekty, a to **vývoj sociální reaktivity**, tj. vývoj bohatě diferencovaných emočních vztahů k lidem v bližším i vzdálenějším společenském okolí, **vývoj sociálních kontrol** a hodnotových orientací (jde především o vývoj norem, které si jedinec postupně vytváří na základě příkazů a zákazů udělovaných dospělými a přijímá je za své), **osvojení sociálních rolí**, tj. takových vzorců chování a postojů, které jsou od jedince očekávány ostatními členy společnosti, a to vzhledem k věku, pohlaví, společenskému postavení apod.²

Potřeby dítěte se v různých fázích vývoje mění. Nicméně několik základních potřeb je trvalých a ty vyžadují své plné uspokojení, nemá-li být vývoj dítěte narušen. Patří sem **základní biologické potřeby dítěte**, především uhrazení všech nároků na náležitou výměnu látek a plynů (metabolizmu), a to z hlediska aktuálního i vývojového. Z nich nejvýznamnější je náležitá dodávka potravy z hlediska kvantity a kvality, tedy řádná výživa dítěte. Dále sem zahrnujeme hygienické požadavky (dostatek tepla, čistoty), dostatek adekvátních stimulů, podněcujících a rozvíjejících funkce organismu, především v oblasti nervové soustavy, lokomočních aktivit a na ně bezprostředně navazujících aktivit psychických.³

Další **základní psychické potřeby dítěte** souvisejí více méně se sociálními potřebami,⁴ navazují ovšem na biologické. Uspokojování těchto potřeb umožňuje dítěti nejenom se přiměřeně rozvíjet v oblasti intelektu, citů a vůle, ale i v chování, interakci s okolím, chápání sebe a lidí, společenských hodnot i celého prostředí, jehož součástí, ale i samostatným plnoprávním jedincem se stává. Patří sem *potřeba náležitého přívodu podnětů*,

¹ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*, vybrané kapitoly. Praha: Grada, 1999, s. 40 – 41.

² MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994.

³ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*, vybrané kapitoly. Praha: Grada, 1999, s. 50.

⁴ Langmeier, J. Matějček, Z. *Psychická deprivace v dětském věku*. Praha: Avicenum, 1973.

stimulace v pravý čas, v dostatečném množství a v patričné kvalitě. Přirozená zvědavost dítěte má být uspokojována prakticky od prvních dnů života. Dále je *potřeba smysluplnosti světa*. K tomu je třeba, aby v podnětech, které dítě přijímá, byl určitý řád a smysl. Další důležitou psychickou potřebou je *potřeba jistoty*. Uspokojuje se ve stabilních citových vztazích dítěte k dospělým vychovatelům. V *potřebě vědomí vlastní identity*, vlastního „já“, si dítě vytváří představu o své osobě podle toho, jak ho jeho nejbližší lidé přijímají, jak hodnotí jeho projevy, co oceňují a co odmítají. Takto utvářené sebevědomí (identita) dalekosáhle ovlivňuje jeho prožívání společenských vztahů a vývoj jeho společenských postojů v dalších vývojových fázích. *Potřeba otevřené budoucnosti* dává lidskému životu časové rozpětí mezi minulostí, současností a budoucností. Otevřená budoucnost udržuje naši životní aktivitu, uzavřená budoucnost vede k ochabnutí, rezignaci, apatii, zoufalství.

Sociální potřeby dítěte jsou spjaty s psychickými. U dítěte nabývají na důležitosti a souvislosti s požadavkem optimální socializace, jež právě bez uspokojení základních sociálních potřeb, je neuskutečnitelná⁵. Snad nejvýznamnější sociální potřebou je *potřeba lásky a bezpečí*, poskytovaná jeho „vlastním“ člověkem. Na ni je bezprostředně vázána *potřeba přijetí dítěte, potřeba identifikace s ním, rozvinutí všech jeho sil a schopností*.

Potřeby dítěte se zásadně mění v čase a hlavně s dynamikou a charakterem vývoje dítěte a jeho zvláštnostmi. To samo o sobě zakládá další ze základních potřeb dítěte, **potřeby vývojové**. Motivační účinnost vývojových potřeb se v průběhu ontogeneze zvyšuje, a tak se formuje proces plného sebeuvědomění dítěte, které si vytváří vlastní plány a postupně je realizuje.⁶

Uspokojování potřeb dítěte patří k nejdůležitějším požadavkům péče o dítě poskytované kýmkoliv a kdekoliv, zároveň je třeba respektovat daný stav a stupeň vývoje dítěte, situaci, v níž se dítě nachází, i prostředí, jímž je obklopeno a jež na dítě působí, rovněž však dítě zpětně působí na prostředí. Potřeby dítěte se tak stávají požadavky na péči o ně a určují nároky na toho, kdo péči poskytuje.⁷ Rodiče v první řadě odpovídají za péči o dítě, za jeho ochranu a za jeho dobrý vývoj. Teprve tam, kde se rodiče nemohou, neumějí či nechťejí o dítě starat, nastupuje pomoc společnosti jako trvalého garanta náležité péče o dítě a uspokojování jeho potřeb, garanta zájmu i prospěchu všech dětí.⁸

⁵ DUNOVSKÝ, J. *Sociální vývoj a jeho problémy v pediatrii*. in: Kol. autorů. *Pediatric, Učebnice pro lékařské fakulty*. Praha: Avicenum, 1986, s. 56-59.

⁶ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie, vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999, s. 51-52.

⁷ Matějček, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1989, s. 336.

⁸ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie, vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999, s. 53.

2. DOMÁCÍ NÁSILÍ

2. 1. Definice domácího násilí

Platné české právo nemá normativní definici domácího násilí. Pojem domácí násilí je pojem mediální a akademický, se kterým pracuje kriminologie, viktimologie a psychologie.

Domácí násilí představuje dlouhodobé, opakované týrání partnerky/partnera – fyzické nebo psychické, soustavné ponižování, vydírání, vyhrožování, zastrašování i sexuální zneužívání. Je útokem na lidskou důstojnost, ohrožuje zdraví a ve vyhocených případech i život oběti.

Domácí násilí je jednou z nejrozšířenějších forem agrese, která prochází napříč sociálně demografickým spektrem. Nezávisí na věku, vzdělání, materiálním zázemí, profesi, socio-kulturní úrovni, náboženském vyznání ani národnosti. Na jedné straně spektra agresorů stojí simplexní násilník závislý na alkoholu ze sociálně slabé rodiny, na druhé agresor s vysokoškolským titulem, dobře postavený a materiálně zajištěný, který používá rafinovanější formy týrání a dává si záležet, aby následky násilí nebyly vidět.

Násilné jednání je jakýkoliv výskyt ohrožujícího chování, násilí nebo zneužití psychického, fyzického, sexuálního, ekonomického nebo emocionálního mezi dospělými osobami, které jsou, nebo někdy v minulosti byly, intimními partnery nebo členy rodiny, a to bez ohledu na pohlaví.⁹

Obecně z právního hlediska se pojem domácí násilí v českém právním řádu nevyskytuje, avšak jeho jednotlivé projevy a důsledky je možno postihovat v rámci ustanovení trestního práva. Ke zlepšení situace oběti násilí, především bytové, jsou využívána také ustanovení občanského zákoníku. Ochrana rodiny a mládeže je zakotvena v základních mezinárodních dokumentech a úmlouvách.¹⁰ V českém ústavním pořádku poskytuje tuto ochranu rodičovství, rodiny a dětí čl. 32 – Listiny základních práv a svobod.

V rodinách ohrožených domácím násilím se násilník často dopouští týrání svěřené osoby (§ 215 TrZ). Týrání je zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším

⁹ Definice Metropolitní policie. In: *Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích*, studie, Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002.

¹⁰ Čl. 16 – Všeobecná deklarace lidských práv, čl. 23 – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhl. č. 120/1976 Sb.), čl. 12 – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod (vyhl. č. 209/1992 Sb.), Úmluva o právech dítěte (vyhl. č. 141/1991 Sb.), Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (vyhl. č. 62/1987 Sb.).

stupněm hrubosti, bezcitnosti a určitou trvalostí. Nevyžaduje se, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale oběť musí pociťovat jednání pachatele jako těžké příkoří. Může jít o zlé nakládání působením fyzických útrap, ale i o zlé nakládání v oblasti psychické. Svěřené osoby jsou především nezletilé děti, event. nesvéprávné osoby.

V manželství nebo v nesezdaném soužití, kde žijí děti, dochází k bezprostřednímu ohrožení jejich citového a mravního vývoje, jsou-li svědkem nedůstojného, ponižujícího a násilného jednání jednoho z rodičů, ať již pokrevního rodiče nebo nového/partnera/-ky, který do rodiny de iure nebo via facti přibyl. Pod tímto zorným úhlem je trestnému činu týrání svěřené osoby vystaven značný, blíže neurčený počet dětí.

Trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže (§ 217 TrZ) je v situacích domácího násilí přehlížen. Přitom děti vyrůstající v prostředí ponižování a agrese si odnášejí do svého budoucího života zavrženíhodné modely chování, nejsou schopny sociální komunikace a případné nezdary nebo konflikty řeší tak, jak to viděly v rodině poznamenané domácím násilím, agresí proti lidem nebo věcem. Je zde tedy naplněn znak skutkové podstaty zmiňovaného trestného činu ohrožování mravní výchovy mládeže – vydání nebezpečí zpustnutí, protože dítě si „osvojí jiné škodlivé návyky, zájmy nebo sklony...“.

Stát svými zákony deklaruje svůj závazek zabezpečit dítěti takovou ochranu, která je nezbytná pro jeho blaho, přičemž bere ohled na práva a povinnosti rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.¹¹

¹¹ VOŇKOVÁ, J. a kol. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: Profem, 2004.

3. DĚTI JAKO OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

V souvislosti s domácím násilím je pozornost odborníků upřena na hlavní aktéry násilných dramát za zavřenými dveřmi, tj. na agresivního partnera a zneužívanou dospělou oběť. Ve většině násilím postižených vztahů však vyrůstají děti, často **zapomenuté oběti domácího násilí**, svědci příp. trestných činů. Nemohou se bránit tak, jako dospělí.

Typickým znakem domácího násilí v České republice je asistence dětí. V 90% případů bývají děti minimálně přímými svědky násilných incidentů mezi rodiči, nebo jsou s následky týrání matky konfrontovány nepřímo – registrují atmosféru teroru, matčin psychický stav, strach, tělesná zranění, případně vnímají, že trvale zastírá a překrucuje události, k nimž dochází. Děti jsou tak druhotnými oběťmi týrání své matky a zároveň model ze své primární rodiny přejímají jako obecně platnou normu.

Přítomnost dětí při domácím násilí má podle odborníků zhoubný vliv na jejich psychický a sociální rozvoj. Jednak jsou vystaveny psychickému týrání jako svědci útrap matky, jednak si osvojují pro svůj další život nežádoucí způsoby chování, ať již agresivního nebo podřízeného.

V situaci domácího násilí jsou porušována některá základní práva dítěte formulovaná v **Úmluvě o právech dítěte**, kterou ČR podepsala. Jsou to především:

Právo na přežití a rozvoj dítěte – tento soubor práv má zajišťovat dítěti přístup ke všem zdrojům, metodám a službám určeným pro blaho, zájem, prospěch dětí v oblasti tělesné, duševní, sociální. Zdůrazňuje právo na zabezpečení nezbytné životní úrovně a všestranného rozvoje dítěte.

Právo na ochranu dítěte – lze charakterizovat jako právo dítěte na rodičovskou, společenskou péči, právo na ochranu před nejrůznějšími ohroženími a zvláště nepříznivými situacemi. Mimo jiné i právo dítěte na ochranu před jakýmkoli násilím a zanedbáváním, před špatným zacházením, trýzněním a vykořisťováním (čl. 19), na ochranu dítěte dočasně nebo trvale zbaveného jeho rodinného prostředí (čl. 20 a 21) a další.

Právo na participaci – spoluúčast při rozhodování o věcech, které se dítěte týkají.¹²

¹² DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*, vybrané kapitoly. Praha: Grada, 1999, s. 59-61.

V situacích domácího násilí se může u dětí projevit tzv. syndrom týraného dítěte (syndrom CAN – Child Abuse and Neglect). Jedná se o soubor příznaků týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte¹³, vedoucí k poškozování dítěte. Jde o strádání fyzické, psychické i sociální. Nejsou tedy uspokojovány základní potřeby dítěte, které za normálních okolností umožňují jeho uspokojivý rozvoj. Je to sociálně nepřijatelný jev, mnohem širší, než je trestněprávní pojetí špatného zacházení s dětmi. Z deseti příznaků tohoto projevu dochází v rámci domácího násilí nejméně ke třem projevům: duševnímu týrání, citovému týrání a tzv. pasivnímu týrání – zanedbávání.¹⁴

Děti trpí násilím v rodině vždy a to i tehdy, když nejsou samy přímo napadány, nýbrž jsou svědky násilí páchaného na matce. Ukazuje se, že v rodinách, kde je přítomno domácí násilí, je výrazně vyšší nebezpečí, že se ublíží také dítěti. Dítě je nejslabší článek rodiny, nedokáže situaci vyhodnotit a účinně se bránit. Agrese destabilizuje celou rodinu. Děti si nedokážou představit, že k násilí dochází bez příčiny. Často si kladou otázku, zda je či není matka vinna.

Děti zažívající domácí násilí jsou silně traumatizovány a jeho negativní zážitky se odrážejí i v jeho dospělém životě. Zkušenosti z dětství ovlivňují v dospělosti plnění partnerské a rodičovské role. V dospělosti se objevují tendence opakovat totéž co dělali rodiče, včetně stejných chyb. 70 % lidí, s nimiž se nezacházelo v původní rodině přiměřeným způsobem, má tendenci přebírat stejné vzorce chování. Děti, které zažily násilí v rodině, si jen těžko utvářejí pozitivní citový vztah k partnerovi i k vlastním dětem.

¹³ DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995, s. 245.

¹⁴ Publikace *Vaše právo – první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí*. Praha: pro Fem o.p.s., projekt AdvoCats for Women, 2003, s. 24.

3. 1 Dopad domácího násilí na děti

Přímá viktimizace – jde o situaci, kdy dítě přímo asistuje především fyzickému týráni matky a díky tomu se stává vedlejším terčem agresora. Malé dítě prožívá v okamžicích agresivních výpadů intenzivní strach, nerozumí tomu, co se děje a reaguje instinktivně: hledá ochranu tam, kde ji obvykle nalézá, tedy u své matky. Má tendenci se přiblížit či přimknout k matce, čímž se bezděčně vystavuje riziku ohrožení. Agresor pak atakuje partnera, ale může zasáhnout i dítě. U starších dětí je prožívání incidentů mezi rodiči již složitější. Vedle strachu se objevuje i pocit zoufalství a tlak ukončit nějak momenty, které se jim jeví jako emocionálně nesnesitelné. Fyzické násilí na blízkém člověku, které vnímají, je dostává do silného stresu, nemohou snést svou vlastní pasivitu. Utíkají z místa dramatu (je znám případ, kdy patnáctiletý syn vyskočil na hrotu krize z okna) anebo zasahují ve prospěch slabého. Pro pubescenty a adolescenty je poměrně typická snaha vmísit se a stopnout fyzické napadání blízkého člověka. Když teenager zabije otce, je nejpravděpodobnějším motivem ukončit násilí otce na matce či sourozencích. Orientačně je zjištěno, že asi 60% synů starších 14 let se snaží bránit matku před útoky otce či nového partnera. U dívek je naopak registrována tendence chránit a ukrýt před násilníkem své mladší sourozence.

Nepřímá viktimizace – dítě není vlastním terčem násilí, ocitá se „pouze“ v roli svědka (vidí, slyší ataku anebo vnímá následky incidentů prostřednictvím viditelných zranění týraného rodiče). Je prokázáno, že i rodiče, kteří se snaží své děti programově uchránit před incidenty, bývají málo úspěšní. Děti jsou tak konfrontovány s důsledky domácího násilí. Týraná matka nemůže být emocionální podporou pro své děti.¹⁵

Děti žijí v permanentní nestabilitě a nejistotě. Větší děti (adolescenti) mohou před těžko snesitelnými podmínkami v rodině utíkat buď fyzicky (úporná snaha co nejdříve opustit domov) anebo alespoň psychicky (drogy, alkohol, nesubstanční závislosti). Jsou však známy i případy, kdy dítě zvolí jiný obranný mechanismus. K těm poměrně vzácným nicméně velmi problematickým patří tzv. identifikace s agresorem. Jde o situaci, kdy dítě v psychologickém slova smyslu „přejde“ na stranu agresora. Někteří autoři zde používají paralelu na Stockholmský syndrom vznikající občas u rukojmí. Také při něm je identifikace s pachatelem motivována strachem, nikoli láskou, není produktem svobodné volby jedince. Identifikace s domácím agresorem dítěti umožňuje lhostejnost a později často i nenávist k trpící oběti.

¹⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Zapomenuté oběti domácího násilí*. Děti a my, 32, 2002, čl. 1, s. 34-35.

Dítě viní oběť (obvykle matku) za napětí doma, vnímá ji jako příčinu výpadů agresora. Oběť se ocitá v úplné izolaci, osamocená vyhledává bezpečí v azylu. Je vhodné zdůraznit, že Stockholmský syndrom představuje nevědomou, bezděčnou reakci rukojmích na extrémní stres vyvolaný blízkostí nebezpečné a život ohrožující osoby. Nejde o programové, vědomým záměrem či kalkulou řízené chování. Vazba na pachatele zpravidla spontánně mizí, jakmile je pachatel přemožen. U reakce zejména dospívajících dětí na domácí násilí je však třeba odlišovat identifikaci s agresorem (tj. bezděčnou obrannou reakci) od účelové koalice s ním. Účelová koalice se objevuje občas u dospívajících dětí a je motivována racionální úvahou, ve které adolescent porovnává výhody či eventuální ztráty, které pro něj plynou ze spojení s agresorem. Účelová koalice se vyskytuje poměrně vzácně, je vázána na silné ekonomické postavení nebo vysokou sociální prestiž agresivního otce.¹⁶

3. 2 Dopad domácího násilí na chování a psychiku dětí dle jejich věku

U dětí, sekundárních obětí násilí, zhusta nacházíme některé z široké škály maladaptivních projevů v chování. Děti vyrůstající v takovémto prostředí častěji trpí úzkostí, depresí anebo samy bývají agresivní. Násilí v rodinách není jen zdrojem stresu, ale zanechává stopy i na sebeúctě dítěte. Násilí rovněž vyvolává posuny v rolích a vztazích mezi jednotlivými členy rodiny. Tak dítě často přebírá roli dospělého, například převezme odpovědnost za péči o mladší sourozence, vede domácnost, stará se o pohodlí ostatních, utěšuje apod. Přímým důsledkem uvedeného postoje je nižší sebeúcta, pocity bezmoci a nedostatečné kontroly nad situací.

Na dítě v **předškolním a mladším školním věku** mají prvořadý vliv dvě prostředí: domov a škola. Co si s sebou do života odnese, to se odvíjí od kvality zázemí, míry podpory prostředí a stupně spolupráce. Jsou-li okolnosti příznivé, dítě bude mít k sobě dobrý vztah, bude se přijímat, bude mít kladný poměr k životu a bude se kladně stavět k nejrůznějším školním (i domácím) aktivitám. Při měření sebeúcty vycházely předškolním dětem vyrůstajícím v atmosféře násilí nižší hodnoty. Zdá se, že právě předškoláci se s konflikty v rodině vyrovnávají nejhůře.¹⁷ Stres se u dětí na prvním stupni základní školy projevuje různě. U některých dětí je to hyperaktivita, jiné se zase stáhnou a přestávají komunikovat (pasivní způsob vyrovnávání se stresem). Další reagují tak, že vyrušují při

¹⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Zapomenuté oběti domácího násilí*. Děti a my, 32, 2002, čl. 1, s. 34-35.

¹⁷ www.skolaonline.cz/scripts/detail.php?id=3256 (Dopad domácího násilí na děti)

vyučování nebo začnou šikanovat spolužáky (extrovertní typ reagování), zatímco jiné děti se uzavrou do sebe a volí osamělost; dění ve třídě jde mimo ně (introvertní typ reagování). Děti mají často nízkou motivaci, mohou mít problémy se záškoláctvím, krádežemi, vandalstvím, v některých případech i zneužívají návykové látky.

U dětí větších, **staršího školního věku (doba latence) a v době dospívání** se přidává další důležitý vliv: vrstevníci. Jejich vliv postupně sílí, až přehluší vliv rodičů a učitelů. Poznámky spolužáků jsou čím dál směřodatnější a působí jako důležitá zpětná vazba při utváření představy o vlastním „Já“. Způsob komunikace s vrstevníky jistě do značné míry odráží kvalitu rodinného prostředí. Domov je místem, kde se učíme komunikačním vzorcům uplatňovaným ve vztazích s vrstevníky. Dítě z rozhárané rodiny obvykle přejímá nevhodné postupy, což se odráží na kvalitě jeho vztahů a je to znát i ve škole. I u dětí starších se stres projevuje rozličně. Jak dítě roste a myšlení se prohlubuje, rostou i pocity osamělosti, dítě propadá zoufalství, cítí se odloučené od druhých a postrádá pocit jistoty. Je tomu tak proto, že větší dítě již více věcí chápe, ostřeji vnímá a začíná si uvědomovat, že situace u nich doma se zcela vymyká jeho kontrole, cítí se zoufale bezmocné. Srážky mezi rodiči, zejména násilné, výrazně ovlivňují zvláště dospívající děti.

Věk dítěte má velký vliv na způsob zvládnání problémů doma. Domácí násilí je často faktorem, který brzdí vývoj. Buď je na dítěti znát, že se oproti svým vrstevníkům ve vývoji opoždí, anebo naopak vlivem neuspořádaného rodinného prostředí získává atributy zralosti, ovšem věku nepřiměřené. Často se stává, že netypické projevy v chování dětí z rozháraných rodin pouze svědčí o enormní míře stresu, jemuž jsou tyto děti vystaveny. Každý se ovšem vyrovnává se stresem jinak. Některé dítě je schopno zvládnout stres docela dobře a jeho chování ve třídě nemusí vybočit z mezí. To ovšem nebývá pravidlem pro děti z rozháraných domovů, jež žijí v trvalém stresu, protože se stávají svědky týrání mezi partnery.¹⁸

3. 2. 1 Perspektivy dětí vyrůstajících v rodinách, kde se odehrává domácí násilí

Přítomnost domácího násilí poškozuje zdravý fyzický i psychický vývoj dítěte. Podle některých studií se dokonce u dětí žijících uprostřed násilí mezi blízkými osobami vyvíjí odlišně i jejich centrální nervový systém. Ve srovnání s vrstevníky je u nich často diagnostikován i vyšší krevní tlak, dráždivost, poruchy koncentrace a učení. Může za to mimo jiné chronická a těžká frustrace potřeby bezpečí. Domov totiž ztrácí atributy bezpečného útulku a stává se pro dítě obávaným místem traumatizujících událostí.

¹⁸ www.skolaonline.cz/scripts/detail.php?id=3256 (Dopad domácího násilí na děti)

Děti vystavené ve vlastních rodinách násilí se naučí zpracovávat podněty ze zevního prostředí odlišně, než je zpracovávají děti, které násilí vystaveny nebyly. Také jejich odpovědi na tyto podněty jsou odlišné. Odlišné zpracovávání sociálních informací ve věku pěti let předpovídá vyšší míru útočného chování ve věku pozdějším.¹⁹

Dokazuje se, že příčinou útočného chování starších dětí je právě toto odchylné zpracovávání sociálních informací – děti se „naučí“ být agresivní. Naučená útočnost se pak často stává trvalým rysem osobnosti.

Čím mladší dítě zažívá expozici domácího násilí, tím závažnější bývají následky. Někteří experti se v této souvislosti odvolávají na dnes již klasickou teorii A. H. Maslowa, podle které musí jedinec nejdříve uspokojit potřebu bezpečí, teprve pak vzniká prostor pro sebedůvěru a seberealizaci. Z původně zdravých dětí se v důsledku domácího násilí vyvíjejí nápadné osobnosti. Z některých dětí se stávají samotáři, z jiných rebelové. Odborníci často mluví o **cyklu násilného chování** (cycle of violence).¹⁹

Jsou rovněž patrné rozdíly v chování chlapců a dívek při dopadu domácího násilí:

U chlapců je zdůrazňován zejména kriminogenní efekt (tj. vyšší pravděpodobnost osvojení si agresivního chování pro řešení konfliktních situací v budoucnosti).

U dívek se naopak předpokládá spíše viktimogenní efekt, tzn. že si do své dospělosti odnášejí životní scénáře oběti.

K těmto poměrně pesimistickým tezím je však třeba přistupovat opatrně. Jednak existují empirické studie, které takové přímé souvislosti nepotvrzují. A dále řada expertů správně poukazuje na působení tzv. sociálních a psychologických nárazníků, které mohou traumatizaci domácím násilím „pohltnout“ a otevřít tak dítěti prostor pro zdravý a plnohodnotný život bez ohledu na to, čím si prošlo. Ačkoliv je pro dítě domácí násilí velmi stresující zkušeností, neznamená to, že je tím fatálně předurčena jeho celoživotní cesta.²⁰ Za tzv. psychologické a sociální „nárazníky“, které pomohou otevřít prostor pro zdravý vývoj dítěte, lze považovat např. učitele, milého příbuzného, dětský kolektiv atd. Osud dítěte nemusí být fatálně určený rodinou.²¹

¹⁹ KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Zlo na každý den*. Praha: Galén, 2001.

²⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Zapomenuté oběti domácího násilí*. Děti a my, 32, 2002, čl. 1, s. 34-35.

²¹ *Manuál pro pracovníky azylových domů*. MJF Praha, 2002.

4. INSTITUCIONÁLNÍ POMOC DĚTEM, KTERÉ JSOU SVĚDKY DOMÁCIHO NÁSILÍ

Zdravotnická zařízení bývají většinou první pomocí obětem domácího násilí. Pomoc se poskytuje v nemocnicích, především na dětském oddělení.

Dále se jedná o **pomoc krizovou**, kterou poskytují především krizová centra, linky bezpečí apod. Krizová intervence a terapie má pro oběť domácího násilí zásadní význam. Úkolem krizové intervence obecně, je dosáhnout u klienta porozumění danému problému, orientovat se v něm a vzbudit schopnost jej řešit. Prvním a zásadním krokem je stabilizace duševního stavu a uklidnění. Protože se v těchto případech jedná především o problematiku vztahovou a emocionální, je třeba zvolit takové techniky vedení klienta, které by navodily atmosféru empatie, nedirektivnosti a citové opory (viz příloha I., II.). U dětí by měla být v prvním případě zajištěna jejich bezpečnost před dalším násilím a před dalším narušením rodinného systému. Formy krizové intervence mohou být různé, přičemž musí být dodržen soulad všech právních, protektivních i terapeutických postupů.²²

Krizové centrum pro děti a rodinu je jedním z dalších odborných pracovišť, na které se mohou oběti domácího násilí a jejich děti obrátit. Na krizové centrum se může obrátit každý občan bez ohledu na věk a místo bydliště. K návštěvě není nutné doporučení, veškeré služby jsou bezplatné, anonymita klientů je respektována. Zařízení se specializuje na prevenci, diagnostiku a terapii syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN). Poskytuje však pomoc nejen dětem a dospívajícím, ale i celým rodinám, které se ocitly v závažné životní situaci, včetně případů domácího násilí (viz příloha III.).

V neposlední řadě se jedná o pomoc **orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD)**, jehož pomocí se budu podrobněji zabývat v další podkapitole.

4.1 Orgán sociálně právní ochrany dětí

Sociálně právní ochranu dětí zabezpečují v současné době v ČR městské úřady, úřady městských obvodů a magistráty města. Orgány sociálně právní ochrany dětí poskytují pomoc dětem v různých sociálních situacích, které ohrožují jejich život a příznivý vývoj. K těmto situacím patří nejen případy týrání a zneužívání dětí, ale i stav, kdy je dítě svědkem násilí mezi svými rodiči.

²² VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002.

Dále OSPOD poskytuje obětem (i dalším zúčastněným osobám) rady a informace ve cech právních (péče o děti, rozvod, sociální dávky, trestní oznámení aj.), podle povahy případu vstoupí v jednání s dalšími institucemi (policie, soudy, aj.), mohou obětem poskytnout doprovod k jednání. Zprostředkují obětem ubytování v azylovém domě, pomohou obětem vypracovat bezpečnostní plán na ochranu před agresorem (viz příloha), v nezbytných případech zajistí ústavní výchovu dítěte. (viz příloha IV., V.)

Do péče OSPOD spadají především děti, jejichž výchova je vážně ohrožena nebo narušena. V situaci domácího násilí jde vždy o vážné ohrožení závadovými projevy jednoho z rodičů, výchovnou nezpůsobilostí rodiče a jeho asociálním jednáním. Významná role OSPOD je především v případech neshody rodičů o podstatných věcech týkajících se dítěte a při úpravě poměrů dětí, jejichž rodiče spolu nežijí.²³

4. 1. 1 Legislativní vymezení orgánu sociálně právní ochrany dětí

Činnost orgánu sociálně právní ochrany dětí se řídí v prvé řadě **Úmluvou o právech dítěte**, která byla přijata v New Yorku 20. listopadu 1989. Dne 7. 1. 1991 byla federálním shromážděním a prezidentem republiky ratifikována a listina byla uložena u generálního tajemníka OSN. Úmluva o právech dítěte vstoupila v platnost na základě svého čl. 49 odst. 1, dnem 2. září 1990. Pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku vstoupila v platnost v souladu se svým článkem 49 odst. 2, dnem 6. února 1991. Byla zde mimo jiné formulována čtyři základní práva dítěte: právo na přežití, právo na rozvoj, právo na ochranu, právo na participaci. V situacích domácího násilí dochází k porušení nebo ohrožení nejméně dvou těchto základních práv dítěte. Z Úmluvy o právech dítěte vychází další zákonné normy.

Problematiku manželství, rodiny nebo práv dětí upravuje zásadně **zákon č. 94/1963 Sb., o rodině**, ve znění pozdějších předpisů. Ten však neupravuje otázky ryze majetkového charakteru, jako je společné jmění manželů a otázky bytové, které upravuje občanský zákoník.

Na zákon o rodině navazuje v oblasti veřejnoprávní **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**. Dle tohoto zákona je pod ochranou zákona právo každého nezletilého dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu a ochrana oprávněných zájmů dítěte. Základním principem, na kterém je tento zákon postaven, je odpovědnost státu za zajištění ochrany a péče, která je nezbytná pro všestranné blaho dítěte, při současném respektování

²³ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších změn a doplňků.

zákonných práv rodičů. Jakmile jsou práva nebo vývoj dítěte ohroženy, je právem i povinností státu zasáhnout do poměrů dítěte a jeho rodiny, a to i proti vůli rodičů. Podle zákona o rodině poskytují ochranu dítěti orgány sociálně právní ochrany dětí. Jedná se jak o preventivní opatření, tak o podpůrná opatření zájmů dítěte.

4. 1. 2 Role sociálního pracovníka OSPOD při řešení situace dítěte v domácím násilí

Orgán sociálně právní ochrany dětí je jednou ze státních institucí, která by měla poskytovat nejvyšší ochranu klientům ohrožovaným domácím násilím. Sociální pracovníci jsou povinni na každé oznámení reagovat, zjistit závažnost situace a po vyhodnocení přijmout opatření k ochraně dětí. Není dostačující, jestliže klienti odcházejí z jednání s pracovníky OSPOD pouze s pocitem morální podpory, empatie. Pracovníci musí vyjádřit zodpovědnost za bezpečí dětí a jejich matek (případně otců) a nabídnout klientům konkrétní pomoc.

Převážná většina sociálních pracovníků pracuje kvalitně. Jen ojediněle se setkáváme s různými chybami, které ve svých důsledcích poškozují oběti domácího násilí. Z objektivních důvodů jde u některých sociálních pracovníků mnohdy o málo citlivý přístup k jevům domácího násilí, které mají většinou dlouhodobý charakter. Není to jejich vina. K řešení otázek domácího násilí nebyli odborně připravováni. Způsob řízení sociálně právních oddělení a sociálních pracovníků v různých organizacích není jednotný, hledání cest ke zkvalitnění jejich činnosti je nesnadné. Dětské i dospělé oběti se u sociálních pracovníků často setkávají s nedůvěrou, s bagatelizací, až přehlížením ochrany, neboť ti se řídí všeobecně platnými předpisy a normami.²⁴ Sociální pracovník by měl znát situaci klienta, při řešení problému by měl vycházet z jeho konkrétní životní situace, podmínek bydlení atd. Měl by stanovit sled jednotlivých a jednoduchých kroků. Zejména zjistit stupeň ohrožení oběti a sestavit bezpečnostní plán²⁵ (viz příloha), po právní stránce věc řešit např. podáním trestního oznámení a neměl by opomenout psychologickou stránku věci.

Sociální pracovník má vyhledávat cílené informace o domácím násilí, při nápadnostech v chování dítěte prověřit úvahu o existenci domácího násilí v rodině (ověřit hypotézu v citlivém rozhovoru s dítětem). Při komunikaci sociálního pracovníka s dítětem by měl přizpůsobit sdělení schopnostem dítěte, případně nechat dítě vyjádřit se kresbou, pomocí hry apod. Měl by ukázat dítěti, že mu rozumí a bere ho vážně jako partnera. Dítě je

²⁴ Násilí na dětech „Násilí nezná hranice, ale zanechává stopy.“ Sborník z 2. národní a I. středoevropské konference konané pod záštitou veřejného ochránce práv. Praha 2003.

²⁵ Vydal Bílý kruh bezpečí v rámci projektu Interdisciplinární přístup k řešení případů domácího násilí v Ostravě realizovaného pod záštitou hejtmana Moravskoslezského kraje a podporovaného společností Philip Morris ČR a.s. a Moravskoslezským krajem, 2003.

potřeba emočně podpořit a pomoci mu ve zvládnání pocitů viny, studu, strachu. Klíčem bývá podpora přímé oběti domácího násilí – nejčastěji matce. Té lze v osobním rozhovoru nabídnout místa pomoci, na které se může obrátit. Je-li případ vyhrocený, je třeba hledat vhodnou podporu a péči i pro dítě. Další formy pomoci se řídí konkrétními okolnostmi živého případu. Platí však zásada, že na prvním místě je právo na bezpečí a ochranu tělesné a psychické integrity dítěte!

Protože u nás dosud nejsou všichni sociální pracovníci proškoleni na problematiku domácího násilí, měl by sociální pracovník umět klientovi a jeho dětem doporučit a odkázat je na odborníky, kteří jim v jejich problému pomohou. Jde především o spolupráci s psychology, krizovými centry (důležitá je terapeutická intervence, u dětí terapie založená na emocionálním přístupu), právníky, azylovými domy a především neziskovými organizacemi, zabývajícími se domácím násilím.

Sociální pracovník by měl rovněž iniciovat systematickou prevenci domácího násilí ve školách. Nejúčinnější prevencí na školách je alternativní forma výuky. Hry, dramatizace situace a soutěže jsou pro děti nezapomenutelným učením prožitkem.

5. SOUČASNÁ SITUACE V PROBLEMATICE ŘEŠENÍ DOMÁCIHO NÁSILÍ S OHLEDEM NA DĚTI V ČESKÉ REPUBLICE

Ocitne-li se dítě v prostředí stíženém násilím, je nepochybně v jeho zájmu, aby bylo co nejrychleji odstraněno z dosahu agresora – aby spolu se svou matkou žilo opět v bezpečí.

Prosazení této teze je v praxi České republiky velice komplikované a mnohdy nezvládnutelné. Systém České republiky je zaměřen především na ochranu práv pachatele nikoliv oběti. Úzkostlivě je dbáno na dodržování všech zákonných práv pachatele násilí, který je většinou postihován minimálně. (viz příloha VI., VII.)

V České republice zatím neexistuje zákon na ochranu obětí domácího násilí a jejich dětí nebo na ochranu před násilím v rodině, proto je možné využívat jen stávajících možností, tj. kromě trestněprávních možností zejména možností občansko-právních, zakotvených v občanském zákoníku a občanském soudním řádu. Je třeba zdůraznit, že v občanském právu leží veškerá aktivita a iniciativa na oběti domácího násilí, která nese důkazní břemeno, má povinnost podávat návrhy a podkládat je důkazy. Z trestněprávního hlediska je nutné konstatovat, že trestní řád ani zákon o policii nezakotvují legislativní úpravu takového opatření, jehož aplikace by přicházela v úvahu v souvislosti se zvýšením bezpečnosti obětí domácího násilí a jejich dětí.²⁶

Nejen u předškolních, ale i u školních dětí a také u dospělých je problém domácího násilí citlivý. Proti násilníkovi je velmi nesnadné získat usvědčující materiál. Je bohužel skutečností, že zkušenosti s domácími násilníky chybí nejen lékařům, sociálním pracovníkům, ale i soudcům a dokonce i odborným psychologům. Proto se násilníkům tak snadno daří přesvědčit o své nevině.²⁷

Právní řád neposkytuje žádnou možnost, aby bylo agresorovi zabráněno bydlet ve polečném bytě s obětí. U nás dosud neexistuje institut vykázání cesty, případně předběžné opatření, na jehož základě soud tomu, kdo osobě blízké činí soužití neúnosným tělesným útokem nebo obdobným jednáním, přikáže opuštění bytu a jeho bezprostředního okolí. Podle českého práva tak v této situaci vítězí pachatel domácího násilí, pokud mu svědčí vlastnické či nájemní právo k bytu či domu, kde spolu s obětí přebývá. Ochrana vlastnického práva tedy

²⁶ www.mvcr.cz/nasili/aktuality/otaz4.html (Současná situace v problematice řešení domácího násilí)

²⁷ Násilí na dětech „Násilí nezná hranice, ale zanechává stopy.“ Sborník z 2. národní a I. středoevropské konference konané pod záštitou veřejného ochránce práv. Praha 2003.

dominuje nad ochranou zdraví, života, osobní svobody matky a dětí. Tak dnes vypadá realita – pachatel násilí zůstává, oběť je nucena hledat provizorní útočiště.

V posledních letech se však problematika domácího násilí dostala do ohniska pozornosti široké veřejnosti. Mnohé státní i nestátní organizace se u nás touto problematikou začaly intenzivně zabývat. Díky tomu, že bylo nashromážděno mnoho nových poznatků, že byly popsány a analyzovány nejkřiklavější případy domácího násilí, mohly být také v posledních letech uvedené otázky často medializovány. Tato medializace v televizi, rozhlasu, denním tisku a v populárních i odborných časopisech vykonává již delší dobu svým způsobem nátlak na to, aby vznikla politická vůle uvedené problémy řešit pomocí změn v legislativě.²⁸

V současné době se v naší republice již zpracovává a podporuje řada **pilotních projektů**, sbírají se dotazníky k problematice domácího násilí. Rovněž je tato problematika zpracovávána v materiálech Ministerstva vnitra a Ministerstva práce a sociálních věcí.

V roce 2004 byl ukončen Modelový mezioborový projekt k vytvoření právního rámce a metodických postupů pro zavedení interdisciplinárních týmů, spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí, který se řešil v garanci Ministerstva vnitra. Zprávu o realizaci projektu, včetně navrhovaných opatření, schválila vláda České Republiky usnesením č. 794 ze dne 25. srpna 2004.

Ministerstvo vnitra má (ve spolupráci s dalšími resorty a neziskovými organizacemi) zajišťovat monitorování jejich plnění a každoročně předkládat vládě souhrnnou informaci o ostupu při omezování domácího násilí.²⁹

Také **policisté** připravují projekty v boji proti domácímu násilí. Například již od dubna 2005 začala v Brně pracovat specializovaná skupina, která zajistí obětem účinnou pomoc v tíživé situaci. Základem policejního plánu je vytvořit fungující spolupráci mezi jednotlivými organizacemi a odborníky, kteří přicházejí s oběťmi domácího násilí do styku. Lékaři, policisté, psychologové, sociální pracovníci a poradci, pracovníci mediační a probační služby musí vytvořit síť. Měli by navzájem spolupracovat, aby dokázali postižené rodině pomoci.³⁰

V naší Poslanecké sněmovně a v našem senátu byl podán v lednu 2003 návrh, aby byla **novela trestního zákona** doplněna o termín domácího násilí. Kladně je třeba hodnotit fakt,

²⁸ Násilí na dětech „Násilí nezná hranice, ale zanechává stopy.“ Sborník z 2. národní a I. střeoevropské konference konané pod záštitou veřejného ochránce práv. Praha 2003.

²⁹ USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 25. srpna 2004 č. 794.

³⁰ www.mvcr.cz

že konečně, po dlouhém, úporném úsilí řady odborníků došlo ke vzniku politické vůle neúnosnou společenskou situaci začít řešit. Trestný čin domácího násilí, pokud bude schválen a zařazen do trestního zákona, by se neměl promlčovat.

Rovněž se zřizují **Azylové domy** pro matky s dětmi, kam se mohou oběti domácího násilí a jejich děti uchýlit do bezpečí před agresorem. Některé azylové domy jsou s utajenou adresou, aby byla zajištěna bezpečnost matek a dětí. Také zde jsou pracovníci těchto zařízení odborně připravováni a školeni, procházejí odborným výcvikem.

Jedním z projektů v oblasti problematiky domácího násilí v ČR, který má výborně propracovaný systém pomoci pro děti, je projekt centra Acorus. Existuje sice mnoho azylových domů, ale ne všechny se věnují také dětem, které jsou svědky domácího násilí. Ráda bych proto specifika tohoto projektu blíže a konkrétněji představila.

5. 1 Projekt na pomoc obětem domácího násilí Psychosociálního centra Acorus

Vznik organizace:

Projekt Psychosociálního centra Acorus vznikl na základě potřeb terénu v úzké spolupráci s městskou částí Praha 9 a je zaměřen na pomoc ženám v krizi, resp. pomoc obětem domácího násilí a jejich dětem. Provozovatelem centra je občanské sdružení Acorus, které bylo založeno v roce 1997. Po rekonstrukci objektu, zajištění základního vybavení, zpřístupnění přilehlé zahrady a zpracování koncepce byla vlastní činnost Psychosociálního centra zahájena v roce 1998.

Cílem projektu je stabilní poskytování kvalitní včasné pomoci obětem domácího násilí a jejich dětem, které se v důsledku násilí ocitly bez domova, rozšíření ambulantních programů a programů preventivního charakteru určených pro širší veřejnost. Projekt má také zvyšovat informovanost laické i odborné veřejnosti. Mimo jiné se zaměřuje na oběti domácího násilí, kterým poskytuje sociálně právní, socioterapeutickou, psychoterapeutickou a pedagogickou pomoc. Součástí je zajištění naprosté bezpečnosti klientek. Z tohoto důvodu není adresa zařízení běžně sdělována, k dispozici je pouze odborným pracovníkům, kde je předpoklad, že nedojde k zneužití.

System pomoci obsahuje formy programů jako je **telefonická info-linka** – představuje non stop 24-hodinovou službu s možností získat základní informace o formách pomoci.

Pomoc v krizi – představuje možnost krátkodobého ubytování na dobu 3 – 5 dnů s cílem poskytnutí bezpečného místa k okamžité regeneraci psychických a fyzických sil a k hledání adekvátního řešení ve vyhrocené životní situaci.

Ambulantní program – představuje pomoc klientkám, jejichž situace nevyžaduje ubytování v zařízení, avšak k řešení jejich sociální situace je třeba dalších odborných služeb. Jde o krátkodobou systematickou práci s klientkou, případně rodinou, včetně nabídky programů pro rodinné příslušníky. Ambulantní program může podle potřeby navazovat na programy předchozí.

Pobytový program – představuje intenzivní práci s klientkou spojenou s poskytnutím bydlení na dobu maximálně půl roku. Součástí pobytového programu je sociálně právní poradenství, socioterapeutická práce, skupinová i individuální psychoterapie, videotrénink interakcí, komunitní formy rozhodování a spoluúčasti na životě zařízení apod.

Následná péče – představuje práci s klientkou po ukončení pobytového programu. Cílem je pomoc a podpora v nastartovaném novém životě bez přítomnosti násilí. Součástí je svépomocná skupina, následné poradenství, podpůrné programy a byt na půli cesty. (Byt na půli cesty je určen klientkám a jejich dětem, jež opouštějí po půl roce pobytový program a nepotřebují již tak intenzivní terapeutickou péči, avšak schopnost zcela se začlenit do běžného života je stále ještě do určité míry omezena).

Propagace a osvětová činnost – jedná se o rozšiřování informací o problematice domácího násilí mezi laickou a odbornou veřejnost prostřednictvím seminářů, diskusních klubových poradů, mediálních výstupů a letáků.

Součástí práce jsou **specifické programy** – určeny pro děti klientek zařízení, kterým pomáhají překonat deficity v sociální oblasti vyvolané přítomností násilí v rodině. Programy obsahují arteterapii, muzikoterapii, interakční skupiny, další volnočasové aktivity (videoklub, modelářství, sportovní aktivity, klub Jahodu atd.) **Podpůrné programy** – představují doplňkové aktivity preventivního charakteru určené pro všechny klientky centra (ambulantní i pobytové), včetně rodinných příslušníků.

Cílem služby, které zařízení poskytuje je okamžité zastavení pokračování násilí na eně a dětech, zklidnění, získání odstupu od svízelné sociální situace a regenerace sil potřebných ke změně, poznání osobnostních zdrojů a změna životního scénáře se zabudovaným modelem násilí, zvýšení právního vědomí ženy, zvýšení sebevědomí a pokřiveného sebehodnocení ženy, zvýšení rodičovských kompetencí a rozšíření rejstříku používaných výchovných metod, získání sociální suverenity a posílení schopnosti řešit svoji situaci vlastními silami, přerušování sociální izolace jako důsledku domácího násilí a získání nových adekvátních sociálních kontaktů, zmírnění psychosomatických onemocnění vzniklých

jako reakce na domácí násilí, získání bydlení bez přítomnosti agresora, příp. získání zaměstnání, získání podpory v nově nastoleném způsobu života bez násilí.

Výsledným cílem s dopadem na širší společnost je ovlivnění společenských postojů k fenoménu domácího násilí a vytvoření příznivějšího sociálního klimatu, odstranění tabu-pověr týkajících se domácího násilí.

Klientky a jejich děti jsou nejčastěji doporučovány odbory sociálních věcí městských úřadů, dále krizovými centry, privátními odborníky, jinými nevládními organizacemi, příp. přicházejí samy nebo na doporučení jiné klientky. Podmínkou přijetí je problematika domácího násilí, motivace klientky ke změně a pozitivní psychosociální prognóza.

Metodami práce je speciální odborné poradenství – je zaměřeno na poskytování informací o způsobech řešení, zvládnání nebo kompenzace obtížné sociální situace, o právech, povinnostech a nárocích vyplývajících ze systému sociálního zabezpečení, o právních aspektech krizové situace a odborných službách. Aktivační metody s výchovným kontextem – vedou k rozšíření vědomostí a dovedností potřebných k samostatnému řešení sociální situace, vytvoření žádoucích návyků zdravého životního stylu. Pomoc v prosazování práv a zájmů – zahrnuje doprovod klientek na úřady (vypracování žádosti o rozvod, svěřeni dítěte do péče apod.) Socioterapie – slouží k příznivému ovlivnění sociální situace a směřuje k sociální rehabilitaci a integraci. Psychoterapie – činnosti vedoucí k odstranění psychických problémů klientek. Videotrénink interakcí – zaměřen na zkvalitnění komunikace a vztahu matky k dítěti formou posilování drobných pozitivních momentů kladného zacházení a jednání s dítětem. Pedagogické a psychologické metody – jsou zaměřeny na děti klientek a vedou ke zdravému rozvoji osobnosti dítěte a odstranění úzkosti a strachu plynoucího z předchozích stresových zážitků vyvolaných násilím v rodině.

Formy práce jsou individuální (individuální sociální poradenství, psychoterapie, videotrénink interakcí atd.), skupinové (skupinová psychoterapie, svépomocná skupina, tematická skupina, podpůrné programy atd.), komunitní (pravidelné setkání celé komunity, večerní komunita, komunitní pravidla, komunitní spolubytí), práce s rodinnými příslušníky (práce s agresivními partnery, rodiči, novými partnery klientek apod.), práce s veřejností (pořádání seminářů, vzdělávací programy, medializace problematiky i zařízení, propagace atd.), anonymní poradenství a předávání informací o dané problematice a možnostech pomoci (non-stop telefonní linka).

5. 1. 1 Specifické programy pro děti v Psychosociálním centru Acorus

Mezi pravidelné programy pro děti v Psychosociálním centru Acorus patří arteterapie, hry s rytmem a pohybem (pro děti od 5 let), hry pro matky s dětmi „školička“ (pro děti do 5 let), klub her, relaxační masáže dětí (individuálně, podle potřeby a věkového složení dětí), klub Jahoda, hodiny doučování dle dohody.

Jako jednorázové akce se zde pořádají turnaje ve stolním tenisu, dětský den, mikulášská besídka, vánoční besídka, výlety s jízdou na huculech, výlet na Říp, rukodělné aktivity (výroba látkových obrázků, aranžování) apod.

Výsledným cílem s přímým dopadem na děti obětí domácího násilí je celkové zklidnění a zmírnění jeho úzkostných stavů, odreagování vnitřního napětí, úzkosti, agrese, narušení transgeneračního přenosu negativních vzorců chování na další generaci, posílení volných vlastností a schopností sebeovládání, posílení sebedůvěry a víry ve vlastní schopnosti, získání dovednosti vyjádřit kladné emoce, osvojení si schopnosti dosáhnout svých potřeb bez použití násilí, získání nových korektivních zkušeností v komunikaci s vrstevníky, rozvinutí schopnosti naslouchat druhým, zlepšení vzájemné komunikace s matkou.

6. NOVÉ PŘÍSTUPY K ELIMINACI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Následky domácího násilí jsou dalekosáhlé a rostou stejně tak jako počet obětí domácího násilí. Proto jsou hledány nové cesty, jak těmto násilnostem předcházet, jak se mohou oběti bránit a jakou mohou hledat prevenci.

V souvislosti s nepříliš uspokojivým stavem legislativního uspořádání ohledně zajištění ochrany obětí domácího násilí a jejich dětí v naší zemi se jeví jako inspirativní např. Rakouská právní úprava obsažená v *Zákoně na ochranu před násilím v rodině*. Na základě tohoto zákona je možné vydávat tzv. omezující ochranné příkazy, které násilníkovi zakazují po určitou dobu kontaktovat oběť či se k ní přiblížit, např. vstoupit do domu, kde tato oběť bydlí. Násilník může také být ze společného obydlí na omezenou dobu vykázan, a to s okamžitou platností. Pravomoc vydat toto omezující opatření náleží policii či soudu.

Vzhledem k tomu, že k rakouskému řešení problematiky domácího násilí máme blízko a je pro nás inspirativní, chtěla bych tento model více představit.

6.1 Rakouský Zákon na ochranu před násilím v rodině

Tento zákon je velkou pomocí pro děti z rodin, kde se odehrává domácí násilí zejména v tom, že jeho opatření dodávají klid jejich matkám a tím i jejich dětem.

Jestliže dojde k závažnému útoku na život, zdraví nebo svobodu jiného, jsou policisté kompetentní vykázat osobu, která představuje tuto hrozbu, z obydlí a jeho blízkého okolí, kde ohrožuje život jiného. Při přijímání tohoto opatření musí být přesně stanovena oblast, na kterou se toto opatření vztahuje, zejména s ohledem na požadavek efektivní ochrany.

Toto opatření následně chrání všechny osoby žijící v domě, bez ohledu na to, jakým způsobem jsou spřízněny. Vlastnictví není relevantní. Vykázání a následný zákaz návratu jsou účinné po dobu sedmi dnů. Po dvou dnech musí být přezkoumána účinnost učiněných opatření. Jestliže si např. žena vystavená hrozbě násilí přeje prodloužení ochrany, musí během těchto sedmi dnů u okresního soudu podat návrh na vydání dočasného ochranného příkazu. Takový dočasný ochranný příkaz má účinnost tři měsíce. Doba účinnosti tohoto ochranného příkazu může být prodloužena, jestliže byla během uvedené tříměsíční lhůty podána žádost o rozvod nebo, v případě osob sdílejících společnou domácnost, žádost o vystěhování nebo zrušení společného nájmu. V těchto případech zůstává dočasný ochranný příkaz v účinnosti do doby, než budou tyto případy uzavřeny.

V souladu se zmíněným zákonem je třeba z úřední moci předběžné rozhodnutí o zdržení se chování doručit a také ho vykonat. Tímto může soud pověřit i policii. V Rakousku existují také značné důkazní úlevy: pokud je policie povolána k násilnému útoku spáchanému v souvislosti s domácím násilím, je povinna vždy o tomto incidentu sepsat protokol. Ten je třeba neprodleně zaslat na požádání občanskému soudu. Tím se stává výslech pachatele nepotřebným a může být okamžitě vydáno předběžné opatření, které je posléze doručeno a vykonáno.

Takovýto postup se nepoužívá jen v případě předběžných opatření nařizujících zdržení se násilného chování, ale také např. v souvislosti s problematikou společného bytu. Zde má policie navíc povinnost odebrat pachateli klíče od bytu a uložit je u soudu v případě, že byl podán návrh na vykázaní z bytu.

Dalším možným modelem spolupráce mezi jednotlivými úřady se jeví úprava, ve které státní zastupitelství informuje soud zabývající se občanskoprávními kauzami o tom, že určitá osoba je obětí domácího násilí ze strany manžela nebo rodičů. Okresní soud může pak z moci úřední vykázat pachatele z bytu a zakázat mu vstup, dále mu může zakázat obtěžování prostřednictvím sdělovacích prostředků, odejmout mu zbraně a nebezpečné nástroje či může pachateli zakázat vstup do bytu pod vlivem alkoholu a drog. Pokud oběť podá návrh na taková opatření, je řízení bezplatné. Výkon takového rozhodnutí není záležitostí oběti. Státní zastupitelství obdrží vyhotovení usnesení o ochranném opatření a vykonává dozor nad jeho prováděním policií. Porušení takového usnesení je trestným činem.³¹

³¹ www.mvcr.cz/nasili/aktuality/otaz4.html (Současná situace v problematice řešení domácího násilí)

ZÁVĚR

Domácí násilí je společenský fenomén, který se vymyká současným nabízeným řešením jak právním, tak i sociálním. Klíčový význam má v souvislosti s prevencí domácího násilí zásada, že každý právní stát zaručuje ve svém ústavním pořádku ochranu zdraví, života a lidské důstojnosti. Je tedy závazkem státu, resp. příslušných státních orgánů, stanovit účinné právní a mimoprávní nástroje zabezpečující rovný přístup k právu. Pokud jde o domácí násilí, postrádáme zatím v právních normách jak možnost domácí násilí účinně stíhat a trestat, tak účinně pomáhat obětem domácího násilí. Akceptujeme-li adekvátní ochranu práv obviněných osob a naplnění zásady pomocné role trestní represe, musíme současně klást důraz na egislativní úpravu specifického postavení obětí domácího násilí, a to ve všech relevantních oblastech pozitivního práva. Zakotvením trestnosti domácího násilí v trestním zákoně není ochrana před domácím násilím a satisfakce obětí zdaleka vyčerpána. Je nutné provést patričné úpravy v právu občanském, rodinném, správním.

Zásadní společenský problém – kolize veřejného a soukromého práva je přenesen na bedra oběti. Úmysl zákonodárce nadřadit zájmy soukromé, to je respektování intimity rodiny nad zájmy veřejné, tj. potrestání pachatele a satisfakce oběti, je cestou jak k eskalaci násilí, tak k sekundární viktimizaci oběti.

Domácí násilí je pojem, který bývá často opomíjen a bagatelizován. Jedná se o závažný jev, který zasluhuje pozornost veřejnosti. Nezačíná ani nekončí hranicemi našeho státu, je to světový a celospolečenský problém, především pro svůj poměrně častý výskyt a brutální formu. Fyzické, psychické a sexuální mučení žen a dívek domácím násilím přetrvává po celém světě. Jelikož oběťmi DN se stávají lidé bez ohledu na své sociální postavení, věk, rasu, postižení, náboženské vyznání nebo politické přesvědčení, sexualitu a iivotní styl, je nutné hledat kořeny jeho vysokého výskytu částečně v historii, kdy žena a děti byly považovány za manželův majetek, on byl odpovědný za jejich chování a mohl je tudíž ovládat, jak se mu zachtělo, včetně jejich bití.

V zemích Evropské unie, kde žije 170 milionů dívek a žen, se odhaduje, že mužským násilím je jich postiženo 42 – 56 milionů. V rámci průzkumů domácího násilí udávají různé země asi 3% mužských obětí.

Odborníci tzv. pomáhajících profesí by si měli být vědomi, že je třeba věnovat pozornost celému systému rodinných vztahů. Partnerské násilí totiž vždy negativně ovlivňuje všechny členy rodiny, tedy nejen samotnou oběť. Děti všech věkových skupin, které v rodině žijí, jsou nepřímo rovněž oběťmi násilí. Výzkumy ukazují, že přítomnost dítěte při násilném chování rodičů je významným rizikovým faktorem při predikci násilného chování v budoucím partnerském vztahu.

Sebedokonalejší právní rámec a sebelepší následná pomoc nesníží počet žen a mužů poškozovaných domácím násilím, pokud se nepřikročí k cílené kultivaci společenských vztahů, počínaje dětmi a mládeží a politickou reprezentací konče. Téma domácího násilí je téma celospolečenské, interdisciplinární – a ať chceme či nechceme, genderové.

Nápravu současných projevů domácího násilí vidím v dlouhodobém sledování a odborném vyhodnocování situace v terénu, tj. v rodinách. Řešit tento problém jen na úrovni nadací, státních a nestátních organizací, bez masivní podpory státu, nelze. Je třeba větší angažovanosti státu, zákonná úprava norem, jež ovlivní zásadním způsobem chování domácích pachatelů a ochrání lépe jejich oběti.

Řešení tohoto problému bych viděla mimo jiné ve srovnání projevů domácího násilí i způsoby boje proti němu u nás i v zahraničí, orientovat návrhy na konkrétní praktická opatření podle zahraničních vzorů a modifikovat je podle našich podmínek. Zaslужuje však všestrannou podporu ze strany státu.

Ve své práci jsem se zaměřila na možnosti orgánu sociálně právní ochrany dětí pomoci obětem domácího násilí a hlavně jejich dětem. Zjistila jsem, že v této problematice dosud nebyla zpracována žádná komplexní příručka. Rovněž pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí zatím nejsou systematicky vzděláváni k problematice domácího násilí. Avšak v poslední době se díky medializaci v televizi, rozhlase, denním tisku a odborných časopisech, začínají touto problematikou zabývat jak státní orgány, tak i nestátní neziskové organizace. Zpracovává se a podporuje řada projektů, sbírají se dotazníky k problematice domácího násilí. Rovněž je tato problematika zpracovávána v materiálech Ministerstva vnitra a Ministerstva práce a sociálních věcí. Díky tomu je již delší dobu vyvíjen nátlak na to, aby vznikla politická vůle uvedené problémy řešit pomocí změn v legislativě.

Seznam literatury

1. ČÍRTKOVÁ, L. *Zapomenuté oběti domácího násilí*. Děti a my, 32, 2002, čl. 1, s. 34 -35.
2. Definice Metropolitní policie. In: *Domácí násilí – přístup k řešení problému ve ybraných evropských zemích*, Studie, Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002.
3. *Domácí násilí – staré problémy, nová řešení*. Praha: Sborník z konference nadace Friedricha Berta ve spolupráci s proFem, o.p.s. a ROSA, o.s., 2001.
4. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*, vybrané kapitoly. Praha: Grada, 1999, s. 40-41. ISBN 80-7169-254-9.
5. GJURIČOVÁ, Š; KOCOURKOVÁ, J; KOUTEK, J. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-416-3.
6. HARTL, P; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303.
7. HIRIGOYEN, M. *Psychické násilí v rodině a v zaměstnání*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0994-9.
8. KOUKOLÍK, F; DRTILOVÁ, J. *Zlo na každý den*. Praha: Galen, 2001, str. 395. ISBN 80-7262-0888-6.
9. LANGMEIER, J; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
10. *Manuál pro pracovníky azylových domů*. MJF Praha, 2002. ISBN 80-86284-26-3.
11. Materiály Ligy na ochranu lidských práv.
12. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994.
13. *Násilí na dětech „Násilí nezná hranice, ale zanechává stopy.“* Sborník z 2. národní a I. střeoevropské konference konané pod záštitou veřejného ochránce práv. Praha 2003. ISBN 80-903392-0-4.
14. *Psychologie DNES*. 1/2003, roč. 9, č. 1, s. 9.
15. Publikace „Vaše Právo“ – první pomoc ženám, obětem domácího násilí. Praha: proFem o.p.s., Projekt AdvoCats for Women, 2003, s. 24-26. ISBN 80-238-9891-4.
16. *Statistické šetření STEM pro Bílý kruh bezpečí*, Praha, 2001.

17. VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9.
18. VOŇKOVÁ, J. a kol. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: Profem, 2004. ISBN 80-239-2106-1.
19. Všeobecná deklarace lidských práv – čl. 16.
20. Vyhl. č. 62/1987 Sb. – Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen.
21. Vyhl. č. 120/1976 Sb., čl. 23 – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.
22. Vyhl. č. 209/1992 Sb., čl. 12 – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod.
23. USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 25. srpna 2004 č. 794.

Odkazy na webové stránky:

24. www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2001/01_04/vykopal.html
25. www.mvcr.cz/nasili/aktuality/otaz4.htm/2005/0908/ (Současná situace v problematice řešení DN s ohledem na děti v ČR)
26. www.mvcr.cz/nasili/01.htm/2005/0104/ (Kde se vyskytuje domácí násilí)
27. www.stopnasili.cz/?pg=coje#a1/2005/1511/ (Definice domácího násilí)
28. www.acorus.cz.
29. www.profem.cz./index.php?clanek=54/2005/1211/ (Rakouský zákon o ochraně proti násilí)
30. www.llp.cz/zena_v_tisni/2005/01_04/index.html.
31. www.rosa-os.cz/item04.htm/2004/10_11/
32. www.skolaonline.cz/scripts/detail.php?id=3256/2005/03_11/ (Dopad domácího násilí na děti)
33. www.mpsv.cz/clanek.php?lg=1&id=914/2005/0311/ (Kampaň o nepřijatelnosti domácího násilí na ženách)
34. www.bkb.cz/80337/old>/2005/05_06/ (Domácí násilí – několik postřehů)
35. http://nasili.unas.cz/kontakt.php/2005/02_07/ (Rady a doporučení obětem DN)
36. [http://www.bkb.cz/80337/old>\[cit.18-3-2005\]](http://www.bkb.cz/80337/old>[cit.18-3-2005]) (Domácí násilí – několik postřehů)

SEZNAM PŘÍLOH

I. Intervenční programy v ČR

II. Terapeutická intervence

III. Krizové centrum pro děti a rodinu

IV. Kdy je vhodné hledat pomoc OSPOD

Co OSPOD poskytuje

V. Zásady pro vypracování bezpečnostního plánu

Směr poradcovy strategie při vypracování bezpečnostního plánu

VI. Kazuistika č. 1 a řešení problému domácího násilí s pomocí policie

VII. Kazuistika č. 2 a řešení problému domácího násilí s pomocí OSPOD

Příloha I - Intervenční programy v ČR

Intervenční programy určené dětem, které zažily násilí mezi svými blízkými, usilují o tyto cíle:

- odpovědnost za násilí přesunout na konkrétní osobu pachatele
- zbavit se pocitů studu a izolace
- zajistit vlastní bezpečí doma
- zpracovat téma ztráty agresivního rodiče nebo odchodu od násilnických rodičů
- exprese vlastních pocitů
- řešit konflikty bez násilí
- vypěstovat zdravou sexuální roli ženy, muže

Nejde však jen o intervenci v situacích a rodinách, kde již domácí násilí existuje. Důležitá role připadá také prevenci. V tomto ohledu čeká experty i pomáhající profese mnoho práce.

Praktická doporučení pro pracovníky, kteří jsou profesně v kontaktu s dětmi a dospívajícími:

- vyhledávat cílené informace o domácím násilí
- při nápadnostech v chování dítěte prověřit úvahu o existenci domácího násilí v rodině (ověřit hypotézu v citlivém rozhovoru s dítětem)
- při vysoké pravděpodobnosti, že dítě zažívá násilí mezi blízkými, je na místě uvažovat o vhodné pomoci. (Klíčem je podpora přímé oběti domácího násilí – nejčastěji matce. Matce lze v osobním rozhovoru nabídnout místa pomoci, na která se může obrátit. Je-li případ vyhrocený, je třeba hledat vhodnou podporu a péči i pro dítě.)
- další formy pomoci se řídí konkrétními okolnostmi živého případu (**platí zásada, že na prvním místě je právo na bezpečí a ochranu tělesné a psychické integrity dítěte!**)
- iniciovat systematickou prevenci domácího násilí ve školách

Příloha II - Terapeutická intervence

Terapeutická intervence se skládá z několika etap:

- okamžité zastavení násilí
- zapojení do terapie a spolupráce agresora
- obnovení přirozené komunikativní i behaviorální roviny mezi rodiči a dětmi
- posilování vztahu matka – dítě
- úprava partnerských vztahů
- korekce a ověření vztahu obět' – agresor

Všechny tyto kroky jsou však závodem na dlouhou trať, ne vždy se podaří je s úspěchem vyřešit a zpravidla vždy u oběti přetrvávají následky na celý život. I při dobré snaze o pomoc oběti vždy dochází při opakovaném sdělování zážitků spojených s násilím k druhotnému zraňování, které je označováno jako sekundární viktimizace.

V institucích, které byly založeny na jejich ochranu, existuje i takzvané systémové týrání, ke kterému dochází v případech, kdy:

- je věrohodnost výpovědi dítěte zpochybňována a dítě je označeno za lháře
- je nařizována opakovaná výpověď
- dochází k ponižování dítěte komunikací i vztahem pracovníků
- dojde k umístění pachatele do vězení a dítěte do dětského domova a rodina je ponechána bez intervenčního zásahu
- dítě má nedostatek informací k respektování svých práv a osobnosti nebo jsou mu podány nepřiměřeně jeho věku

Příloha III - Krizové centrum pro děti a rodinu

Krizové centrum pro děti a rodinu je jedním z dalších odborných pracovišť, na které se mohou oběti domácího násilí a jejich děti obrátit.

Na krizové centrum se může obrátit každý občan bez ohledu na věk a místo bydliště. K návštěvě není nutné doporučení, veškeré služby jsou bezplatné, anonymita klientů je respektována. Zařízení se specializuje na prevenci, diagnostiku a terapii syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN).

Poskytuje však pomoc nejen dětem a dospívajícím, ale i celým rodinám, které se ocitly v závažné životní situaci, včetně případů domácího násilí.

Krizové centrum poskytuje:

- diagnostiku, socioterapii, psychoterapii, muzikoterapii
- právní poradenství (kontakt s právníkem, informace o rozvodovém řízení, o majetkovém vypořádání a uspořádání vztahu rodičů k nezletilým dětem)
- sociálně právní poradenství (informace o dávkách státní sociální podpory)
- informační a zprostředkovatelské služby (kontakt na jiná odborná zařízení, informace o azylovém bydlení apod.)
- odbornou pomoc při řešení sporu o děti (mediační služba)

Příloha IV - Kdy je vhodné hledat pomoc orgánů sociálně právní ochrany dětí (OSPOD):

- když dítě, které brání matku, se stane objektem útoku násilníka, nebo násilím používaném vůči dítěti násilník vydírá matku
- když na matku křičí, je vulgární, vyhrožuje jí, ponižuje ji a to vše v přítomnosti dětí
- když děti vidí následky domácího násilí, zranění matky, zničené věci apod.
- když násilník nedává matce peníze na domácnost, požívá alkohol, drogy, je závislý na hracích automatech, nepracuje, není veden v evidenci uchazečů o zaměstnání, tedy matku a děti přivádí do stavu nouze
- když se matka rozhodla požádat za trvání manželství (partnerství) soud o rozhodnutí, komu děti budou svěřeny do výchovy, kolik bude druhý z rodičů platit výživné, jaký bude kontakt druhého rodiče s dětmi
- když se matka rozhodla podat návrh na rozvod manželství
- když matka pod tlakem násilností opustila společnou domácnost spolu s dětmi a uchýlila se do azylového zařízení, k rodičům, k přátelům
- když matka utekla před násilným útokem bez dětí, muž děti zadržuje a matku označuje za špatnou
- když v rodině zasahovala policie a matka má v rukou protokol z místa činu, lékařskou zprávu o zraněních, podala trestní oznámení a eventuálně dala souhlas se zahájením trestního stíhání
- když je matka se svými silami tzv. „v koncích“, neví si rady, jak dál postupovat, aby neublížila dětem nebo dokonce o ně nepřišla.³²

Orgány sociálně právní ochrany dětí poskytují:

- poskytují obětem (i dalším zúčastněným osobám) rady a informace ve věcech právních (péče o děti, rozvod, sociální dávky, trestní oznámení aj.)
- podle povahy případu vstoupí v jednání s dalšími institucemi (policie, soudy aj.), mohou obětem poskytnout doprovod k jednání
- zprostředkují obětem ubytování v azylovém domě
- pomohou obětem vypracovat bezpečnostní plán na ochranu před agresorem
- zajistí ozdravný pobyt pro dítě
- v nezbytných případech zajistí ústavní výchovu dítěte

³² Publikace VAŠE PRÁVO! – první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí, Praha: proFem o.p.s. Projekt Advocats for Women, 2003, s. 24 – 26.

Příloha V - Zásady pro vypracování bezpečnostního plánu

- plán musí být vypracován klientce „na míru“, tj. vycházet z její konkrétní životní situace, podmínek bydlení atd.
- plán musí být podrobný, tj. stanovit sled jednotlivých a jednoduchých kroků; významný bezpečnostní účinek může mít i zdánlivá maličkost.
- plán musí vycházet z posouzení signálů zvýšeného rizika – tj. vzít v potaz, zda agresor
 - je držitelem střelné zbraně
 - je konzumentem alkoholu nebo jiných drog
 - vyhrožuje zabitím nebo sebevraždou
 - napadá i děti
 - napadl již i zakročující policisty
 - má sklony ke slídění či pronásledování oběti
- jsou-li přítomny dva nebo více signálů, je ohrožení oběti velmi vážné. Vzhledem k povaze domácího násilí lze očekávat, že alespoň dva faktory se dříve či později objeví
- klientka musí věřit v bezpečnostní plán

Směr poradcovy strategie při vypracování bezpečnostního plánu:

- zjištění stupně ohrožení oběti a sestavení bezpečnostního plánu
- psychologická stránka věci (povzbuzení, startování aktivity, obnova životních iluzí)
- právní stránka věci (např. podání trestního oznámení)
- sociálně organizační stránka věci³³

³³ Vydal Bílý kruh bezpečí v rámci projektu Interdisciplinární přístup k řešení případů domácího násilí v Ostravě realizovaného pod záštitou hejtmána Moravskoslezského kraje a podporovaného společností Philip Morris ČR a.s. a Moravskoslezským krajem, 2003.

Příloha VI - Kazuistika č. 1 a řešení problému domácího násilí s pomocí policie

Paní Č. žila 10 let ve vztahu, v němž manžel pravidelně týral ji i její dvě dcery. Pokoušela se svou situaci aktivně řešit, opakovaně učinila oznámení na policii. Ze strany policie došlo k zásahu teprve v okamžiku, kdy manžel zapálil vybavení bytu. Teprve v tomto okamžiku byl vzat do vazby, obviněn a následně odsouzen pro trestný čin opilství k trestu odnětí svobody na tři roky s podmíněným odkladem výkonu trestu. Pan Č. je alkoholikem v těžkém stádiu a před soudem sám vypověděl, že ve své činnosti bude pokračovat. Přesto, když byl propuštěn z vazby, nikdo paní Č. nevyrozuměl – byla pak nucena narychlo uprchnout z bytu, aniž by stačila s sebou vzít alespoň osobní věci. Musela se s dcerami ukrývat u své babičky ve velmi stísněných poměrech. Do azylového domu pro matky s dětmi nebyla přijata s odůvodněním, že jí svědčí právo nájmu k určitému bytu. Jedná se o byt, který momentálně obývá manžel, demoluje jej, rozprodává zařízení, nehradí nájemné ani žádné další platby za související služby. Pokud tedy paní Č. nechce o byt přijít, je nucena i za současné zoufalé situace hradit tyto platby.³⁴

V praxi shledáváme nedostatečnou informovanost profesionálů a institucí o problematice domácího násilí. Dochází v jednání sociálních pracovníků i soudů k pochybením, kdy jsou vědomě či nedbalostí násilnému partnerovi poskytnuty informace, které by v zájmu bezpečí, zdraví a života ženy a jejího dítěte měly právě jemu zůstat utajeny. Kontakt obětí domácího násilí s policisty a dalšími orgány činnými v trestním řízení také bývá složitý. Za současné praxe se policie dopouští sekundární viktimizace oběti. Pravidlem je necitlivý a bagatelizující přístup ze strany policie a to i v případě, že o pomoc volají nezletilé děti – ty bývají častými oznamovateli. Selhává jak lidský faktor – policisté jsou ovlivněni postojem, že se jedná o problém soukromé povahy, který si mají partneři vyřešit sami mezi sebou, chybou je i absence kvalitního specializovaného proškolení policistů v dané problematice.

Povinností policie vyplývající ze zákona o Policii ČR je zajistit bezpečí obětí (ženy a dětí) a stíhat pachatele. Avšak domácí násilí je pořád vnímáno jako privátní záležitost – v případě, že přivolání policisté zasáhnou, snaží se urovnat „rodinnou hádku“ a po jejich odjezdu je oběť s násilníkem ponechána o samotě.

Policie nevyužívá své pravomoce zajistit násilníka po dobu 24 hodin; během této doby by měla oběť domácího násilí šanci vyřešit nejprimárnější problémy, dostat se spolu se svými dětmi bez překážek z agresorova dosahu a uchýlit se do provizorního bezpečí.

³⁴ Z materiálů Ligy na ochranu lidských práv

I za současného právního stavu by policie mohla výraznou měrou přispět k bezpečí obětí – komunikovat s obětí specifickým způsobem, zdokumentovat incident, stíhat pachatele. Policisté by měli při kontaktu s případem násilí v rodině, kde je přítomno nezletilé dítě, uvědomit orgán sociálně-právní ochrany dětí, zároveň by měli znát sociální síť ve svém okolí a předat oběti kontakt na specializované pracoviště pro oběti domácího násilí nebo na azylový dům.

Příloha VII - Kazuistika č. 2 a řešení problému domácího násilí s pomocí oddělení sociálně - právní ochrany dětí

Matka dvou nezletilých dcer (4 a 7 let). Problémy s agresivním chováním manžela začaly ve větším rozsahu po narození druhé dcery. Manžel začal vyvolávat konflikty pro každou maličkost, paní F. dennodenně bil, kopal, tloukl ji hlavou o zeď, ohrožoval ji nožem. Několikrát došlo k situaci, že paní F. byla zbita takovým způsobem, že ztratila vědomí a zůstala v tomto stavu ležet na podlaze, kde byla nalezena svými dcerami. Když se jednou z bezvědomí probudila, její dcery stály nad ní a plakaly, že maminka je mrtvá. Vzhledem k neúnosnosti celé situace byla paní F. nucena i se svými dcerami ze společného bydlení uprchnout. Prožitý stres zanechal na psychice obou dětí výrazné stopy. Mladší z dcer často zvracela, starší často plakala, trpěla poruchami příjmu potravy a pomočovala se. Obě se otce velmi bály, jejich stav si vyžádal dlouhodobou péči psychologa a dětského psychiatra. Po jedné z návštěv otce přestala mladší dcera mluvit. Dle vyjádření psychologů není styk otce s dětmi za dané situace vhodný, později pouze za přítomnosti psychologa. Na paní F. je ovšem ze strany sociálních pracovníků činěn enormní nátlak, aby se s manželem stýkala za účelem dohody o styku s dětmi. Manžel se neustále snaží právo na styk s dcerami zneužívat k soustavnému vydírání své manželky.³⁵

V ČR neexistuje speciální zákon na ochranu obětí domácího násilí. Veškerá iniciativa a důkazní břemeno leží v případě, že se oběť domácího násilí rozhodne domoci své ochrany a svých práv cestou občanského soudního řízení, na jejích bedrech. Realita v oblasti justiční je dnes v ČR taková, že lhůty, v nichž dojde k projednání řádné žaloby, se počítají na měsíce, často dokonce na roky, přičemž není třeba zdůrazňovat, že pro oběti domácího násilí a jejich děti je životně důležité, aby pomoc přišla ihned.

Projednání návrhu na předběžné opatření přijde na pořad většinou do 24 hodin až 7 dnů. I z tohoto hlediska by mohl institut předběžného opatření významnou měrou přispívat k ochraně obětí domácího násilí. Předběžným opatřením může soud např. uložit účastníku řízení, aby platil výživné v nezbytné míře, aby odevzdal dítě do péče druhého z rodičů, aby nenakládal s určitými věcmi či právy, aby něco vykonal nebo se naopak něčeho zdržel (násilného chování). Přesto je předběžné opatření v praxi dosud málo využíváno.

³⁵ Z materiálů Ligy na ochranu lidských práv

ABSTRAKT

MAŇUROVÁ, P. *Dítě jako svědek domácího násilí*. České Budějovice 2006. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce L. Zapletalová.

Klíčové pojmy: domácí násilí, viktimizace, orgán sociálně právní ochrany dětí, sociální pracovník, legislativa, neziskové organizace (Acorus)

Práce se zabývá problematikou dětí jako svědků domácího násilí. Je rozdělena do šesti částí. První část práce se zabývá tématem potřeb dětí, ve druhé části definuje domácí násilí. Dále ve třetí části popisuje dopad domácího násilí na chování a psychiku dětí dle jejich věku a perspektivy dětí vyrůstajících v rodinách, kde se odehrává domácí násilí. Vzhledem k mé praxi je další čtvrtá část zaměřena na institucionální pomoc dětem, které jsou svědky domácího násilí a to na orgán sociálně právní ochrany dětí. Mimo jiné také na roli sociálního pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí při řešení situace dítěte v prostředí domácího násilí. V páté části je zmapovaná současná situace v problematice řešení domácího násilí s ohledem na děti v České republice a představen projekt na pomoc obětem domácího násilí Psychosociálního centra Acorus. Poslední šestá část se zabývá novými přístupy k eliminaci domácího násilí a je zaměřená na Rakouský Zákon na ochranu před násilím v rodině.

Abstract

Child as a Witness of Domestic Violence

Key Terms: domestic violence, victimization, body of social-legal protection of children, social worker, legislation, non-profit organizations (Acorus)

The work deals with the problems of children as the witnesses of domestic violence. It is divided into six parts. The first part of the study deals with children's needs, the second part defines domestic violence. Further on, in the third part the work describes the impact of domestic violence on behavior and psyche of children according to their age and the prospects of children from families where domestic violence occurs. Due to my practice, the fourth part is focused on institutional help to children who are the witnesses of domestic violence in particular the body of social-legal protection of children. Besides that, it is also focused on the role of a social worker of the body of social-legal protection of children during solving the child's situation in the domestic violence environment. The fifth part monitors current situation in the area of domestic violence solving with regard to children in the Czech Republic and it introduces the project of aid for domestic violence victims by Acorus Psychosocial Centre. The last, sixth part, deals with new approaches towards domestic violence elimination and is focused on Austrian act for protection from violence in family.